

A jogi szakfordításról

Varga Zsófia

E-mail : zosfia.varga@curia.europa.eu

„On ne traduit pas pour comprendre
mais pour faire comprendre.”

Vinay és Darbelnet

Kivonat: A jogi szakfordítás egyik legnagyobb nehézsége a terminológiai ekvivalensek hiánya a különböző nyelvekben. A természettudományos és technikai terminológiától eltérően a jogrendszer által meghatározott jogi terminológia országonként eltérő, és gyakran még az egyazon nyelvet használó államokban is különbözik egymástól. Ennek eredményeként egyetlen kulturálisan kötött kifejezésnek több – forrás- vagy célnyelv-orientált – terminus is megfelelhet, így a fordítás során mindig figyelemmel kell lenni a forrásnyelvi és a célnyelvi jogrendszerek közötti különbségekre. A különböző ekvivalensek közötti választás során a fordítónak szem előtt kell tartania a fordítás célját, amelyet nem elsősorban a fordított szöveg típusa, sokkal inkább a kommunikációs szituáció határoz meg.

Jelen tanulmány célja a jogi szakfordítás sajátosságainak elméleti jellegű bemutatása, különös tekintettel a jogi szövegek jellemzőire, a kulturálisan kötött kifejezések fordítására, a célorientált megközelítés szükségességére, valamint a különböző típusú ekvivalensekre és fordítási stratégiákra.

Kulcsszavak: jogi szakfordítás, ekvivalencia, kultúrakötött kifejezések, fordítási technikák, forrás- és célnyelv-orientált stratégiák

1. Bevezetés

Napjaink globalizálódó világában – különösen az Európai Unióban – jelentős szerepet tölt be a fordítás, azon belül is a jogi szövegek fordítása. Egyre többet utazunk, határokon átívelő kereskedelmi kapcsolatok jönnek létre, nemzetek fölötti bírósági szervezetek alakulnak. Interneten keresztül bárki vásárolhat árucikkeket külföldi cégektől (és a megrendelt árut az ajtajáig hozza a postás), illetve szolgáltatásokat is megrendelhet ugyanilyen módon. Ennek eredményeképpen a mindennapjainkat eddig is átszövő jogi hálózat egyre terebélyesedik, egyre összetettebbé válik.

A jogi szövegek fordításának egyik – ha nem a legjelentősebb – nehézségét jól érzékelteti az alábbi jogeset.

Az 1979-ben történt *Gulf Oil Canada Ltd. versus Canadien Pacifique Ltée.* ügyben a *Canadian Pacific* fuvarozási társaság a kanadai *National Transportation Act* és a *The Transport Act* rendelkezéseire hivatkozva kívánt mentesülni a kárté-

rítési kötelezettség alól. A tényállás szerint egy kamion beleütközött az árukat szállító alperes szerelvényébe, így a szállítmány megsérült. A hivatkozott jogszabály angol nyelvű változata szerint a szállító nem köteles kártérítésre, ha a kárt *act of God* okozta. Ugyanezen jogszabályhely francia nyelvű megszövegezése szerint a kártérítés alól *cas fortuit* vagy *force majeure* esetében lehet mentesülni. (Az *act of God* szó szerinti jelentése: ‘isteni tett’, a *force majeure* azt jelenti: ‘erőhatalom’, míg a *cas fortuit*: ‘véletlen eset’. A magyar jogban is létezik hasonló jogintézmény, amelynek szerepe a kártérítési kötelezettség alóli mentesítés olyan esetekben, amelyeket az egyébként kártérítésre köteles személynek még az elvárható gondosság tanúsítása esetén sem kellett előre látnia. A köznyelvben is mondjuk ilyenkor: *vis maior* történt.)

A probléma abból adódik, hogy a québeci és kontinentális jog szerint értelmezett *cas fortuit* körébe tartozó esetek nem feltétlenül jelentik az *act of God* meglétét annak *common law* szerint használatos értelme szerint. Ez igaz akkor is, ha a kárt harmadik személy (jelen esetben a kamion) okozta. Ez a különbség azt eredményezi, hogy a francia nyelvű jogszabály alapján az alperes mentesül a kártérítési kötelezettség alól, míg az angol nyelvű megfogalmazás szerint köteles a kártérítésre. Az ügyben eljáró bíróság a következőképpen érvelt: ha a francia nyelvű jogszabály megszövegezőjének az lett volna a célja, hogy a *common law* szerinti elv érvényesülését biztosítsa a francia nyelvterületen is, akkor az *act of God* kifejezést szó szerint *acte de Dieu*-nek fordította volna, világossá téve ezzel, hogy az angolszász koncepciót kívánja érvényre juttatni. Azzal viszont, hogy a törvényszöveg francia nyelvű változatában a kontinentális jogi *cas fortuit* kifejezés szerepel, az a törekvés mutatkozik meg, hogy azt a kontinentális jog szerint kell értelmezni (Šarčević 2000: 7).

A fenti példa jól mutatja, hogy egyes jogi kifejezések fordításának többféle módja is létezik anélkül, hogy az egyik – abszolút értelemben – jobb lenne, mint a másik. A szövegekörnyezet és a fordított szöveg funkciója határozza meg, hogy a több azonos értékű megoldás közül melyiket érdemes választani. Mint a fenti példából látható, a különböző megoldások akár eltérő jogi következményekhez is vezethetnek.

2. Ekvivalencia a jogi szövegekben

A jogi szakfordítás során különösen fontos, hogy az ekvivalenciát ne – a természettudományokra jellemző – tökéletes egyenértékűségként fogjuk fel, hanem annál sokkal praktikusabb szemléletmódot kövessünk. Jogi szövegek fordításakor a fordítás célját, valamint a cél- és forrásnyelvi szöveg sajátosságait is figyelembe vevő egyfajta „elfogadható”, „működő” – Gémar szóhasználata szerint „kompromisszumos” – ekvivalencia elérésére kell törekednünk (Garzone 2000: 9, Gémar 1988: 305; 2002: 169, Goddard 2009: 178–180, Harvey 2000: 2, Šarčević 1991: 615).

A fordításelmélettel foglalkozó irodalom a Vermeer nevéhez fűződő funkcionális ekvivalencia jelentőségét hangsúlyozza a jogi szakfordítással kapcsolatban (Gémar 1998: 9, 12; 2002: 170, Harvey 2002b: 182, Pigeon 1982: 271,

Šarčević 1991: 616; 2000: 3). Ennek értelmében jogi szövegek fordításakor a fordító célja, hogy a fordított szöveg ugyanolyan jogi hatásokat érjen el a célnyelvi vevők körében, mint ami az eredeti szöveg funkciója volt a forrásnyelvi vevők körében (Covacs 1982: 82, Harvey 2002b: 180, Sparer 1979: 78–90). Vermeer ennek keretében rámutat a fordítás kulturális transzfer jellegére is. Elméletének fontos vívmánya, hogy nem a szöveg „betűjét”, sem pedig annak értelmét, hanem jogi hatásait helyezi középpontba (Garzone 2000: 2). Ez mindenképpen indokolt, hiszen a (szoros értelemben vett) jogi szövegek legfontosabb sajátossága, hogy jogi hatásokat idéznek elő. Šarčević ugyanakkor a szemléletmód hibájaként rója fel, hogy az nem tulajdonít kellő jelentőséget a célnyelvi szöveg funkciójának (Dullion 2000: 5).

Jogi szövegek fordításáról beszélve érdemes említést tenni a „jogi ekvivalencia” vagy „rendeleti ekvivalencia” esetéről, amelynek értelmében egy állam vagy nemzetközi szervezet keretében alkotott jogszabályok különböző nyelvű változatai joghatás szempontjából rendeletileg ekvivalensnek tekintendők (Garzone 2000: 5, Gémar 2002: 172, Heltai 2009).

A szótári ekvivalencia a szavak szintjén megvalósuló – kontextustól független – potenciális szemantikai egyenértékűséget jelenti (Klaudy 1999: 89). A jogi kifejezéseket vizsgálva a denotatív (azaz referenciális) szótári ekvivalenciához kapcsolódóan fontos megkülönböztetni a teljes, a működő vagy a részleges ekvivalencia eseteit (Thiry 2000: 6). Az utóbbi két kategória tovább csoportosítható aszerint, hogy a forrásnyelvi kifejezésnek egy célnyelvi megfelelője van – azonban az nem minden szemantikai jegyében egyezik meg a forrásnyelvivel –, illetve hogy a forrásnyelvi kifejezésnek több célnyelvi kifejezés felel meg, vagy fordítva (Radimiský 2004: 39). A fenti esetek mindegyikére jellemző, hogy a két nyelv által megjelölt jeltárgyak (jelen esetben jogintézmények) alapvető jellemzőiket tekintve mindkét jogi kultúrában léteznek, még ha nem is pontosan ugyanazzal a jelentéssel. Az igazi nehézségek akkor lépnek fel, amikor a szavakkal megjelölni kívánt valóságok között eltérés van a két nyelvben. Ennek háromféle esete lehetséges: vagy csak a fogalom nincs lexikalizálva a célnyelvben (de maga a jeltárgy létezik), vagy a jeltárgy is hiányzik, vagy a fogalmi rendszer eltérő (Thiry 2000: 6). Ezt ábrázolja a nyelvi ekvivalenseket bemutató 1. táblázat a valóság eltérő szegmentálásának viszonylatában (Heltai 2009):

1. táblázat

A valóság és a nyelvi ekvivalensek

Azonos valóság		Eltérő valóság			
Azonos szegmentálás		Eltérő szegmentálás	Hiányzó jeltárgy	Nem lexikalizált fogalmak	Más fogalmi rendszer
Teljes ekvivalencia	Működő ekvivalencia	Részleges ekvivalencia	Hiányzó ekvivalencia	Gyenge/hiányzó ekvivalencia	Gyenge/hiányzó ekvivalencia

Azonos valóság			Eltérő valóság		
terminológia	tárgyi/ nemzetközi szókincs	a központi szókincs jelentős része	kulturálisan kötött kifejezések		
	<i>personne morale</i> : jogi személy	<i>article</i> : paragrafus	<i>Conseil d'Etat</i> : Államtanács	<i>greffier</i> : Ø	<i>décret</i> : rendelet

3. A jogi szaknyelvről és a jogi szakfordításról

A jog és a fordítás közös vonása, hogy mindkettőnek központi eleme a szöveg értelmezése. Ezen belül a fordítás- és a jogtudományban egyaránt megkülönböztetik a szöveg szó szerinti fordítását vagy az annak lényege, célja szerinti „interpretációt” (Durieux 2000: 3, Pelage 2000: 1). Durieux (2000: 3) a másik irányból közelíti meg a kérdést: véleménye szerint a jogi szöveg fordítása során két dolgot is értelmezni kell, a jogot és a nyelvet.

A jogi fordítás (pontosabban: a jogi szövegek fordítása) mint speciális szakfordítás – a jogi szövegek pragmatikai, terminológiai, szintaktikai, stilisztikai sajátosságaiból adódóan – a fordítás többi típusával összehasonlítva sajátos jellemzőkkel rendelkezik, ezért azt a fordítás külön típusának tartják (Bocquet 2000: 3, Dullion 2000: 1, Garzone 2000: 3, Gémar 2002: 166, Harvey 2002b: 177, Koutsivitis 1990: 227).

A fordításelméleti irodalomban többféle álláspont létezik azzal kapcsolatban, hogy a jogi fordítás szempontjából mi tekinthető jogi szövegnek. Az átfogó elemzés érdekében (bár a fordításelméleti irodalomban vitatott módon) jelen dolgozatban a jogi szövegek kategóriáját tágan értelmezem, és ide sorolom a jogszabályokon túl a jogszabályok alkalmazásának eredményeképpen létrejött határozatokat, bírósági döntéseket, a jogi hatással rendelkező egyéb jogi aktusokat, a jogelméleti tanulmányokat és végül azokat a szövegeket is, amelyek jogi kérdésekről hétköznapi nyelven írnak (Politis és Canellopoulou-Botti 2000: 1). Általánosságban elmondhatjuk – de mint minden, ez a felosztás is függ a kommunikációs céltól –, hogy a fenti felsorolás sorrendjében egyre csökken a terminológiai pontosság és a közlésmód igényessége (Dobos 2007: 135). A fentiekből adódóan a fordított szöveg típusa jelentősen befolyásolja a feladat nehézségét, a fordító szabadságát, az alkalmazott módszerek kötöttségét, a fordítás minőségének követelményét, valamint a fordító felelősségét (Gémar 1988: 310).

Mivel a jogi fordítás specialitása a fordítás tárgyát képező szövegek sajátosságaiban (értve ezen azok célját is) keresendő, az alábbiakban a jogi szövegek néhány jellemzőjét fogom áttekinteni.

Gémar (1998: 7) szerint a jogi szaknyelv nyelvi vagy „technikai” (azaz lexicai, szintaktikai és stilisztikai) jellemzőiből adódó fordítási nehézségek – még ha azok igen komplexen jelentkeznek is – nem sokban különböznek a fordítás

során általában felmerülő problémáktól. Az igazi kihívást a jogi szaknyelv (és jogtudomány) olyan, nyelven kívüli sajátosságai jelentik, mint annak kultúrákötöttsége és speciális funkciója.

A jogi szaknyelv nyelvhasználati kérdései között érdemes említést tenni az úgynevezett „rutin” szerepéről (Heltai 2009). Az állandósult kollokációkként jelentkező kifejezések használata különösen jellemző a jogi nyelvre, fordításuk pedig sokszor csak a másik jogi nyelvben használt „párhuzamos rutin” kifejezés segítségével történhet (Garzone 2000: 3, Lerat 2002: 158).

A jogi szövegekre jellemző a változékonyság, a jogilag szabályozott területek sokféleségéből adódó interdiszciplinaritás, valamint az a sajátosság, hogy a jogi diskurzusnak nem jogászok is részesei (Bocquet 2000: 3, Durieux 2000: 4, Gémar 1979: 35–63, Harvey 2002b: 182, Kerby 1982: 9, Lane 1982: 220).

A fordításelméletben kiemelik a jogi szövegek szakmai, tudományos, kulturális vonásait, valamint „társadalomba ágyazottságát”. A jogi nyelv szakmai, mivel a jogtudományhoz kapcsolódó sajátos, szakmai terminológiája van, és tudományos, mert szigorú elvek alapján meghatározott tudományos rendszerbe illeszkedik. Társadalmi jellege abból adódik, hogy alapja egy társadalmi változásokhoz folyamatosan igazodó társadalomtudomány: a jog (Koutsivitis 1990: 226, Terral 2004: 877). Ennek következtében a jogi szókincsre különösen jellemző a poliszémia (Goddard 2009: 184, Gémar 1998: 3–5, Pigeon 1982: 276, Šarčević 1991: 616). Mivel a jogtudomány és annak lexikája egy adott jogi berendezkedés valóságához igazodik, valamint a jogi berendezkedés államunként eltérő, a jogi szöveg és terminológia egyrészt kulturálisan meghatározott, másrészt pedig egy államon belül időben is állandóan változó (Gémar 1998: 6, Pelage 2000: 2, Šarčević 2000: 3, Terral 2004: 877–878).

Ebből adódóan a különböző nyelvekben meglévő kifejezések nem feleltethetők meg egymásnak teljes mértékben, tehát a fordító nemcsak különböző nyelvek, hanem különböző kultúrák között is közvetíteni kényszerül (Capellas-Espuny 1999, Goddard 2009: 172–174, Gémar 1998: 6, Houbert 2002: 1, Terral 2004: 876).

A jogi szaknyelv egyik legjellemzőbb sajátossága a speciális jogi terminológia (Gémar 2005: 2–3). A jog szókincsének nagy részét mással fel nem cserélhető és egzakt jelentésű terminusok alkotják, amelyek megértéséhez és helyes használatához nem egyszer jogi ismeretek szükségesek. Ez egyrészt megnehezíti a nyelvhasználó dolgát (meg kell találnia a pontos kifejezést és nem alkalmazhat mást), másrészt viszont fontos segítségül is szolgál, hiszen biztosítja a pontosságot, az egyértelműséget (Gémar 1988: 311–312, Schmidt 1997: 2). A helyes terminus használata annál is inkább fontos, mert minden (a jogi szövegek szűk kategóriáján belül értelmezett) jogi dokumentum a szerves egészet képező jogi rendszer része, és ennek koherenciáját a fordítás során is biztosítani kell (Sparer 1982: 111).

A fenti megállapítások igazságértékét nem befolyásolja, hogy egyes jogi terminusok kétértelműek és homályosak, mivel a jogalkalmazás ezek segítségével tudja az adott szabályokat a változó világ igényeihez igazítani. Emellett a jogi nyelv köznyelvi szavakat is használ – mégpedig egyes esetekben a köznyelvi jelentéssel azonos értelemben, máskor viszont attól eltérően. A szaknyelvi fordí-

tásnak általános jellemzője, hogy a fordító – az adott szakterület terminológiájának és a szöveg kontextusának ismerete nélkül – még anyanyelvre történő fordítás esetén sem lehet biztos abban, hogy helyes terminust használ-e, illetve a használt kifejezés terminus-e vagy köznyelvi szó. A nehézségeket fokozza, hogy a jog kultúraspecifikusságából eredően egy adott jogintézmény valószínűleg nem pontosan ugyanolyan jelentéssel létezik a cél- és forrásnyelvi jogrendszerekben (Gémar 1998: 2, Houbert 2002: 2, Terral 2004: 877–878).

A jogi szaknyelv fent említett sajátosságai onnan erednek, hogy a különböző jogi kultúrákban az egyes jogintézmények (és az azokat jelölő terminusok) külön-külön, egymástól függetlenül alakultak ki, így nem létezik egy „univerzálisan érvényes jeltárgy”, egy „általánosan érvényes referens” (Capellas-Espuny 1999, Gémar 1979: 41–44; Gémar 1981: 342, Harvey 2002b: 179, Pelage 2000: 4).

Külön nehézséget jelent, hogy a jog kizárólag a nyelvben létezik, és a jogrendszert nem a fizikai valóság elemei, hanem fogalmak és ezeket megtestesítő szavak, kifejezések alkotják (Várnai 2006: 47). Ennek eredményeként nemcsak a leírt világról alkotott szemléletmód, hanem maga a világ is nyelvenként és kultúránként változó (Gémar 1998: 6, Harvey 2002: 40, Thiry 2000: 2, Terral 2004: 878). A jogi rendszer és kultúra eltéréseiből adódóan az azonos nyelvű államok jogi terminusai között is előfordulnak különbségek (Houbert 2002: 1).

A 2. táblázat a fenti két tényező (nyelv és valóság, azaz jogrendszer) forrás- és célnyelvi eltéréseiből adódó különféle fordítási nehézségeket mutatja be (Gémar 1998: 6, Terral 2004: 878–879).

2. táblázat

A jogrendszer és a nyelv eltéréseiből fakadó fordítási nehézségek

	Azonos jogrendszer	Különböző jogrendszerek
Egy nyelv	<i>pl.: francia jog francia nyelven</i> – nincs fordítási probléma	<i>pl.: francia és (francia nyelvű) belga jog</i> – esetleges konceptuális eltérések – nyelvi és jogi jellegű fordítási nehézségek egyaránt előfordulhatnak
Több nyelv	<i>pl.: Belgium, Svájc</i> – nincs konceptuális különbség a jogrendszerek között – a fordítási nehézségek inkább nyelvi, mint jogi jellegűek	<i>pl.: brit jog francia nyelven</i> – konceptuális eltérések – jogi és nyelvi fordítási nehézségek

A fentiekhez kapcsolódik az a fordításelméleti irodalomban elfogadott különbségtétel, amely szerint a *traduction* szóval azokat az eseteket illetik, amikor az egyik nyelvről a másikra történő fordítás egyazon jogi rendszeren belül történik, míg a rendszerek közötti „átvitel” elnevezése: *transposition* (Didier 1991: 1).

4. A reáliák fordításának nehézségei

Mivel a társadalomtudományok körébe tartozó jogtudomány nyelvezete térben és időben változó, a jogi szövegekben jelentős számban fordulnak elő kulturálisan kötött kifejezések, illetve reáliák.

A fordítástudományi értelemben vett reália kifejezést a szakirodalomban többen többféle módon használják. Klaudy (1999: 39, 121–122) megfogalmazásában a reália – vagy kultúrszó – valamely nyelvközösség sajátosan jellemző jeltárgya, illetve annak megnevezése. Fontos megjegyezni, hogy a reália és a nonekvivalens lexikai egység egymással nem felcserélhető fogalmak. A jeltárgy hiányából nem feltétlenül következik a nyelvi jel hiánya, hiszen a nyelv olyasmit is kódolhat, ami az adott kultúrában nem létezik. Másrészről sok jeltárgy nehezen vagy alig fordítható annak ellenére, hogy a forrásnyelvi és célnyelvi kultúrában egyaránt fellelhető.

A Whorf nevéhez fűződő nyelvi relativitás elmélete szerint minden nyelv másként szegmentálja a valóságot, így minden nyelvközösségnek más a valóságról alkotott elképzelése, „világképe” – tehát minden szó kultúraspecifikus (Klaudy 1999: 35, Rodríguez 2000: 2). Ez a megállapítás a jogi szaknyelvre fokozottan jellemző. Az összehasonlító jogtudomány egyes képviselői azt vallják, hogy nem is szabad lefordítani az adott jogi kultúrára jellemző kifejezést, mert akkor az veszít pontosságából, amely éppen a jogi terminológia fontos sajátossága (Gémar 1998: 6, 2002: 170). Ezen álláspont képviselői az eredeti kifejezés idézőjeles használatát tartják a követendő megoldásnak. Ez a megoldás egyes esetekben valóban üdvözítő lehet, nem használható azonban általánosan és minden esetben, mert így a fordítás nem éri el a célját: a túl sok kölcsönszó használata lehetetlenné teszi a célnyelvi olvasó részére a szöveg megértését. Fordítani tehát kell, és – ahogy a gyakorlat bizonyítja – lehet is.

Abban az esetben, ha a forrásnyelvi kifejezésnek nincs ekvivalens célnyelvi megfelelője, megoldást kell találnunk annak célnyelven történő kifejezésére. A következő lehetőségekkel számolhatunk: vagy a jelentést próbáljuk visszaadni (például körülírjuk, megmagyarázzuk a kifejezést – akár a szövegben, akár lábjegyzetben), vagy próbálunk megfelelő elnevezést találni, illetve alkotni. A jelentés megadásának érdekében folyamodhatunk jogi vagy nyelvi megoldásokhoz. Az előbbihez tartozik a célnyelv jogrendszerében korábban létező jogintézmény elnevezésének, vagy egy másik – adott nyelvű – jogi kultúrában megtalálható terminusnak a használata, az utóbbira példa a kölcsönszó vagy a tükörfordításnak nevezett eljárás (Šarčević 1991: 615–618, Thiry 2000: 2–14).

Amennyiben sikerült olyan terminust találni, amely nagyjából ekvivalens a forrásnyelvi kifejezéssel, a fordítónak meg kell vizsgálnia, hogy a cél- és forrásnyelvi fogalom között – nagy valószínűséggel fennálló – jelentésbeli eltérés releváns-e a fordított szöveg szempontjából (Garzone 2000: 8).

A fordítástudományban négy alapvető módszer ismert a kultúraspecifikus kifejezések fordítására: a transzkripció, a szókölcsozás, az analógiás fordítás és a kommentálás (Tellinger 2003: 64–65, Vermes 2004: 10–11). A jogi szaknyelvhez kapcsolódó reáliák fordításakor fontos elhatárolni – az eltérő szemlé-

letmódokat tükröző – forrásnyelv-orientált (idegenítő), illetve célnyelv-orientált (honosító) megoldásokat (Harvey 2000: 2). Az előbbi alapján a forrásnyelvi, az utóbbi esetén a célnyelvi jogrendszerhez és terminológiához közelebb álló ekvivalenseket használjuk a fordításban.

5. A fordítás célja

A mai fordítástudomány a fordítás legmeghatározóbb tényezőjének a fordítás szituációnként változó célját tekinti (Durieux 2000: 102, Garzone 2000: 8, Gémar 2002: 169, Terral 2004: 879).

A célorientált fordítás vizsgálatának körében érdemes utalni a – Reiß által az 1980-as évek közepén bevezetett és Nord által az 1990-es évek elején továbbfejlesztett – fordításreleváns szövegelemzés modelljére. Az elmélet szerint a fordító-nak a megfelelő fordítás érdekében a lehető legszélesebb körben kell megragadnia a forrás- és célnyelvi szöveg nyelvi és nyelven kívüli elemeit. Nord a nyelven kívüli, szituációs tényezőknek tekinti a szöveg alkotóját, az adót, az adó szándékát, a címzettet, a befogadót, a médiumot, illetve csatornát, a helyet, az időt és a kommunikációs alkalmat. Elmélete szerint mindezek figyelembevételével határozható meg a szöveg funkciója (Klaudy 1999: 24, 58–59, Szabari 1999: 46–47).

A (szűk értelemben vett) jogi szövegek sajátossága, hogy azok jogi hatással bírnak, jogi következmények kiváltására alkalmasak, és ezzel összefüggésben előíró jellegűek (Gémar 1998: 9). A pragmatikai funkció szempontjából a jogszabályokat általában normatív jellegűnek, a jogalkalmazói határozatokat deskriptívnek, esetenként preskriptívnek és szillogisztikusnak tartják (Legault 1979: 20–23). Egyes szerzők szerint a forrásnyelvi szöveg típusa vagy érvényesülési köre eleve meghatározza annak pragmatikai szerepét (Monjean-Decaudin 2010: 2–4, Garzone 2000: 6), míg más szerzők azt emelik ki, hogy a jogi szövegek fordításakor a célnyelvi szöveg funkciójára is figyelemmel kell lenni (Bocquet 2000: 3). Az utóbbi álláspont képviselői szerint a fordítás céljának keretében vizsgálni kell a célnyelvi vevők személyét, a fordítás körülményeit, a célnyelvi szöveg szerepét a jogi rendszerben és azt, hogy a fordítás információs céllal vagy joghatások kiváltásának céljából készül-e (Dullion 2000: 1–3, Gémar 2003: 3, Harvey 2002b: 179, Pelage 2004: 13).

Általánosságban elmondható, hogy alapvetően kétféle kategóriáját különböztethetjük meg a szaknyelvi szövegeknek: azokat, amelyek megtestesítik magát a jogot, és azokat, amelyek a jogról szólnak (Pelage 2000: 1–2).

Fontos megjegyezni, hogy a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg funkciója nem feltétlenül ugyanaz, utóbbi ugyanis függ a kommunikációs szituációtól és a célnyelvi vevő személyétől is (Harvey 2000: 1, Heyden 2004). Erre már Vermeer is rámutatott a skopos-elmélet jogi szakfordítás során történő alkalmazhatóságával kapcsolatban: egy biztosítási szerződés fordítása a szituációtól függően szerződésként vagy perbeli bizonyítékként is használható (Dullion 2000: 1, Šarčević 2000: 2). Dullion (2000: 1) szerint az alapvető különbség abban áll, hogy a fordított szöveg célja vagy az idegen jogról való tájékoztatás, vagy önmagában is jogi erővel bír, jogi hatások kiváltására alkalmas.

A jogi szövegek sokszínűségét mutatja, hogy míg egyes jogi szövegek a mindennapi élet irányítását szolgálják (így például a szerződések), addig mások gyakorlati célt nem szolgáló elvi jelentőségű kinyilatkoztatások (emberi jogi deklarációk) (Gémar 2002: 166).

A jogi diskurzusnak nem jogászok is részesei lehetnek: egyrészt mint címzettek, másrészt – végrendelet, szerződések, írásbeli tanúvallomás esetében – mint jogi hatások kiváltására alkalmas szövegek létrehozói (Durieux 2000: 4). Ez a tulajdonság – amely részben abból adódik, hogy a jog az élet szinte valamennyi területét áthatja – a többi szaknyelvi kommunikációhoz képest is sajátossá teszi a jogi diskurzust (Harvey 2002b: 178, Kerby 1982: 9, Lane 1982: 220, Pelage 2000: 1–3).

Mindezek alapján fordítás közben feltétlenül szem előtt kell tartani, hogy kinek szól a célnyelvi szöveg, és hogy az a személy milyen háttérismeretekkel rendelkezik a szöveg témáját képező tudományterületről (Gémar 2002: 168, Houbert 2002: 2). Nem jogászok számára információs céllal készített fordításban a forrásnyelvi szöveg jelentős mértékű egyszerűsítése is szükséges lehet (Heyden 2004).

Alapvető jelentőségű, hogy a célnyelvi olvasó kognitív környezete különbözik-e, illetve mennyiben különbözik a forrásnyelvi olvasóétól. A célnyelvi olvasó kognitív környezetétől függ, hogy milyen mértékben kell megmagyarázni az adott kifejezést (Harvey 2000: 1, Heyden 2004). A kognitív környezet ebben az esetben egyrészt a különböző jogi kultúrák közötti különbségből adódóan, másrészt a jogi műveltség fokától függően is változik.

Ezek a feltételek együttesen határozzák meg, hogy az adott fordítási szituációban a következő fejezetben tárgyalt fordítási technikák közül melyiket érdemes használnunk.

6. Fordítási módszerek és stratégiák

Sokat vizsgált kérdés, hogy a fordítás folyamatát leíró általános elméletek alkalmazhatók-e a szaknyelvekre, azon belül is a jogi szaknyelvre. A fordítástudomány a kérdésre igenlő választ ad, és kiemeli a funkionalista szemléletmód, valamint a kommunikációs szituáció elsődlegességét a jogi szakfordítás folyamatában (Monjean-Decaudin 2010: 7, Šarčević 2000: 1–2).

Durieux arra mutat rá, hogy jogi szövegek fordításakor a fordításelmélet látszólag két egymással ellentétes megközelítésmódjának bármelyike alkalmazható lehet, az adott fordítási szituáció függvényében. Ez a jogi szövegek és a fordítási funkciók változatosságával magyarázható. A nyelvészeti elmélet a kontrasztív szemléletmódot – ezzel együtt a forrásnyelvi jellemzőket – helyezi előtérbe; ez a megközelítés jól használható jogszabályok fordításakor. Ezzel szemben a fordítás interpretatív modelljének lényege a célnyelvi tényezők középpontba állítása, a kifejezések és jogintézmények célnyelvi jogrendszerhez igazítása, adaptálása. Durieux szerint érdemes a kétfajta szemléletmód szembeállítás helyett azokat egy skála két végpontján elhelyezni, és a fordítási szituáció függvényében vegyesen alkalmazni egyiket és másikat (2000: 1–3).

A fordítás folyamata a jogi fordítás esetén sem különbözik alapvetően a Seleskovitch által leírt és általánosan elfogadott művelettől, amely a deverbilizáció, a megértés és a reverbalizáció szakaszából áll (Sprová 1995: 4). Ez a modell jól alkalmazható akkor, ha a különböző nyelvi eszközökkel kifejezett (forrás- és célnyelvi) valóságok között nincs eltérés; azonban a jogi szaknyelvre jellemző, a világ eltérő szegmentálásából fakadó nehézségek megoldására szükséges a fenti elmélet kiegészítése. A tudomány képviselői erre többféle megoldási javaslatot is megfogalmaztak. Ezek lényege szerint a jogi szövegek fordításakor a szemasziológiai és az onomasziológiai művelet közé szükséges egy, a forrás- és célnyelvi jogrendszerek összevetésén alapuló, összehasonlító jogi fázis bevezetése (Bocquet 2000: 2, Goddard 2009: 193, Gémar 1998: 8, Politis és Canellopoulou-Botti 2000: 2, Sprová 1995: 9).

A kultúraspecifikus kifejezések fordításakor többféle megoldási lehetőség-ből választhatunk attól függően, hogy elsősorban a cél-, vagy a forrásnyelv, illetve jogi kultúra sajátosságait igyekszünk-e előtérbe helyezni. Ez a különbségtétel az eltérő összehasonlító jogi szemléletmódokon alapul.

A legszélsőségesebb forrásnyelv-központú megoldás a szókölcsonzés, más terminológiával az átvitel, illetve transliteráció vagy transláció technikája, amelynek értelmében az eredeti (forrásnyelvi) kifejezést fordítás nélkül meghagyjuk a szövegben. A szókölcsonzást akkor tartom hasznos megoldásnak, ha a kontextusból kiderül a kifejezés jelentése, vagy ha a célnyelvi olvasó megfelelő háttérismeretekkel rendelkezik a forrásnyelvi kifejezésről, illetve ha külön érzékeltetni kívánjuk a jogintézmény idegen voltát. Ellenkező esetben csak akkor folyomódhat a fordító ehhez a módszerhez, ha külön megjegyzést vagy lábjegyzetet fűz az idegen nyelvű kifejezéshez. Az eljárás előnye, hogy tökéletesen egyértelmű, így elsősorban akkor célszerű alkalmazni, ha a fordítás célja nagyfokú terminológiai precizitást követel meg a fordítótól, és ez a követelmény fontosabb, mint a megoldás eleganciája. A szókölcsonzés hátránya, hogy a forrásnyelvet nem ismerő, illetve szakismerettel nem rendelkező célközönség számára nehezen érthető, valamint a megjegyzések és lábjegyzetek nehézkessé és tagolttá tehetik a szöveget (Harvey 2000: 5, 2002: 45–46, Šarčević 1991: 619–620).

Egyes szerzők külön típusnak tekintik a *calque*-nak nevezett eljárást. Didier (1991: 41–42) felfogásában a *calque* egy kifejezés elemeinek szó szerinti fordítását jelenti, így egyes vonásaiban az *emprunt*, más vonatkozásban a szó szerinti fordítás sajátosságait vegyíti, annak előnyeivel és hátrányaival együtt.

Forrásnyelv-központú, azaz idegenítő megoldás a formális vagy nyelvi ekvivalens használata, amelyet tükörfordításnak is neveznek. Ez az eljárás a kifejezés szó szerinti fordítását jelenti, tekintet nélkül a célnyelvi jogi kultúrában megtalálható jogintézményekre (Harvey 2000: 4–5, Šarčević 1991: 620–621). A nyelvi ekvivalens használata háromféle eredményhez vezethet. Abban az esetben, ha a formális ekvivalenssel jelölt jogintézmény a célnyelvben is létezik, és a forrásnyelvi intézményhez hasonló funkciót lát el, nincs fordítási probléma. A második esetben a fordított kifejezés a forrásnyelvi terminusétól eltérő jelentéssel ismert a célnyelvben, így annak használata félrevezető lehet. Ezt nevezik a fordítók számára sok nehézséget okozó „hamis barátok” problémájának. A harmadik esetben a célnyelvi funkcionális ekvivalens mint kifejezés nem létezik

a célnyelvben, tehát a fordítás során új kifejezést alkottunk. A nyelvi ekvivalens előnye, hogy egyértelmű és világos, és kifejezésre juttatja a jogintézmény idegenszerűségét (azaz nem megtévesztő), ugyanakkor mégis a célnyelven fogalmazzuk meg. Ebből adódóan hasznosnak tartom a nyelvi ekvivalens alkalmazását jogászoknak szóló szövegek fordításakor. Jogi ismeretekkel nem rendelkező célcsoport számára készített fordításban azonban a tükörfordítás üresnek és idegennek tűnő, homályos, érthetetlen kifejezést eredményezhet.

A magyarázó technika (más néven kommentálás) lényege, hogy a pontos elnevezés helyett tömör, általános, magyarázó leírást adunk a jeltárgyról. A technika előnye, hogy világos és könnyen megjegyezhető, így jól használható jogászok és nem jogászok számára készített fordításokban egyaránt. Jól alkalmazható olyan esetekben is, amikor a formális ekvivalens használata nem lenne eléggé egyértelmű (Harvey 2002: 46, Šarčević 1991: 621).

A funkcionális ekvivalens – az előzőekkel szemben – a honosító szemléletmód megnyilvánulása a fordításban. Ezt a fordítási technikát analóg fordításnak vagy behelyettesítésnek, illetve modifikációnak is nevezik. Analóg fordítás készítésekor a forrásnyelvi kifejezés helyett a célnyelvi kultúrában hozzá hasonló szerepet betöltő célnyelvi jogintézményt használunk a fordított szövegben. Mivel az analóg kifejezés könnyen érthető a célnyelvi olvasó számára, ez a megoldás igen jól alkalmazható elsősorban laikusok számára készült, informatív célú vagy nem szigorúan vett szakszövegek fordításakor, hiszen ezekben az esetekben a gördülékenység fontosabb, mint a pontos jogi terminológia. A funkcionális ekvivalens használatával azonban kétségkívül veszítünk a precizitásból, és a fordítandó, valamint a fordított kifejezések között szükségszerűen bizonyos mértékű jelentésbeli eltérések jelentkeznek. A megoldás további hátránya, hogy egy kulturálisan kötött kifejezést egy másik kulturálisan kötött kifejezéssel „fordítunk”, így a célnyelvi kifejezés újfent csak egy szűk kör számára érhető. A fordításelméleti irodalomban megoszlanak a vélemények az analóg fordításról, egyesek szerint ez a fordítás ideális módja, míg mások félrevezetőnek és ezért kerülendőnek tartják (Harvey 2000: 2). Véleményem szerint az ellenzők táborába tartozó Šarčević aggodalma (1985: 131) mindenképpen indokolt, hiszen a funkcionális ekvivalens használata kétféle veszélyt is rejt: egyrészt a forrás- és célnyelvi jogintézmények közötti jelentésbeli eltérésekből adódó pontatlanságot, másrészt pedig annak kockázatát, hogy a célnyelvi vevő nem érzékeli, hogy idegen jogintézménnyel áll szemben.

Irodalom

- Dobos Cs. 2007. A jogi szaknyelv struktúrája: A jogi szaknyelv tagolásának különböző lehetőségei. In: Feketéné Silye Magdolna (szerk.) *Porta Lingua. Szaknyelvtanításunk – határokon átívelő híd*. Debrecen : Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum. 133–142.
- Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scolastica Kiadó.
- Szabari K. 1999. *Tolmácsolás. Bevezetés a tolmácsolás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica Kiadó.

- Šarčević, S. 1985. Translation of Culture-bound Terms in Laws. *Multilingua* Vol. 4. No. 3. 127–133.
- Tellinger, D. 2003. A reáliák fordítása a fordító kulturális kompetenciája szemszögéből. *Fordítástudomány* 5. évf. 2. szám. 58–70.
- Várnai J. Sz. 2006. Jogi szövegek, szerződések, jogszabályok fordításának sajátosságai. In: *Fordítástechnikai útmutató különböző szövegtípusok fordítására*. Budapest: Magyarországi Fordítóirodák Egyesülete. 46–52.
- Vermes A. 2004. A relevancia-elmélet alkalmazása a kultúra-specifikus kifejezések fordításának vizsgálatában. *Fordítástudomány* 6. évf. 2. szám. 5–17.
- Vinay, J-P., Darbelnet, J. 1992. *Stylistique comparé du français et de l'anglais*. Paris: Didier.

Internetes hivatkozások

- Bocquet, C. 2000. Traduction juridique et appropriation par le traducteur: L'affaire Zacharie, Aubry et Rau. In: Colloque international organisé par l'École de traduction et interprétation de l'Université de Genève et l'Association suisse des traducteurs, terminologues et interprètes (ASTTI/ETI) Université de Genève 2000. *La traduction juridique: Histoire, théorie(s) et pratique*.
<http://www.tradulex.org/Actes2000/bocquet.pdf> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Capellas-Espuny, G. 1999. The Problem of Terminological Equivalence in International Maritime Law: the case of hypothèque and mortgage in the document Final Act and International Convention on Maritime Liens and Mortgages. *Translation Journal* Vol. 3. No. 3.
<http://accurapid.com/journal/09legal1.htm> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Covacs, A. 1982. La réalisation de la version française des lois fédérales du Canada. In: Gémár (éd.) 83–100.
<http://www.cslf.gouv.qc.ca/publications/pubf104/f104p2ch2.html#3> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Didier, E. 1991. La Common Law en français. Étude juridique et linguistique de la common law en français au Canada. *Revue internationale de droit comparé*. Vol. 43 No.1. 7–56.
http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/ridc_0035-3337_1991_num_43_1_2158 (Letöltve: 2010.10.01.)
- Dullion, V. 2000. Du document à l'instrument : les fonctions de la traduction des lois. In: ASTTI/ETI 2000. www.tradulex.org/Actes2000/dullion.pdf (2010.10.01.)
- Durieux, Ch. 2000. De l'esprit des lois à l'émotion judiciaire. In: ASTTI/ETI 2000.
<http://www.tradulex.org/Actes2000/Durieux.pdf> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Garzone, G. 2000. Legal Translation and Functionalist Approches: a Contradiction in Terms? In: ASTTI/ETI 2000. <http://www.tradulex.org/Actes2000/Garzone.pdf> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Gémár, J-C. 1979. La traduction juridique et son enseignement: aspects théoriques et pratiques. *Meta* Vol. 24. No. 1. 35–53. <http://id.erudit.org/iderudit/002870ar> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Gémár, J-C. 1981. Réflexions sur le langage du droit : problèmes de langue et de style. *Meta* Vol. 26. No. 4. 338–349. <http://id.erudit.org/iderudit/002846ar> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Gémár, J-C. (éd.) 1982. *Langage du droit et traduction / The language of the law and translation. Essais de jurilinguistique / Essays on Jurilinguistics*.

- <http://www.cslf.gouv.qc.ca/publications/pubf104/f104p2ch1.html#3> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Gémar, J-C. 1988. La traduction juridique: art ou technique d'interprétation? *Meta* Vol. 33. No. 2. 304–318. <http://id.erudit.org/iderudit/002850ar> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Gémar, J-C. 1998. Les enjeux de la traduction juridique. Principes et nuances. In: *Traduction de textes juridiques: problèmes et méthodes*. Équivalences 98. ASTTI Seminar 25.9.1998
<http://www.tradulex.com/en/translators/Legal-Berne1998> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Letöltve: Gémar, J-C. 2002. Le plus et le moins-disant culturel du texte juridique. Langue, culture et équivalence. *Meta* Vol. 47. No. 2. 163–176.
<http://id.erudit.org/iderudit/008006ar> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Gémar, J-C. 2003. Art, méthodes et techniques de la traduction juridique. In: „*La traduction juridique / La traduzione giuridica*”. ASTTI (Association suisse des traducteurs, terminologues et interprètes) konferencia előadásai.
<http://www.tradulex.com/en/translators/Hiero1-2003> (Letöltve: 2010.10.01.)
Letöltve:
- Gémar, J-C. 2005. De la traduction (juridique) à la jurilinguistique. Fonctions proactives du traductologie. *Meta* Vol. 50. No 4.
<http://id.erudit.org/iderudit/019840ar> (2010.10.01.)
- Goddard, Ch. 2009. Where legal cultures meet: Translating confrontation into coexistence. *Investigations Linguistica* Vol. 16. 168–205.
http://www.staff.amu.edu.pl/~inveling/pdf/Goddard_17.pdf (Letöltve: 2010.10.01.)
- Harvey, M. 2000. A Beginner's Course in Legal Translation: the Case of Culture-bound Terms. In: ASTTI/ETI 2000. www.tradulex.org/Actes2000/harvey.pdf (Letöltve: 2010.10.01.)
- Harvey, M. 2002. Traduire l'intraduisible, Stratégies d'équivalence dans la traduction juridique *ILCEA* No. 3. 39–49. ilcea.revues.org/pdf/790 (Letöltve: 2010.10.01.)
- Harvey, M. 2002b. What's so Special about Legal Translation? *Meta* Vol. 47. No 2. 177–185.
<http://id.erudit.org/iderudit/008007ar> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Heltai P. 2009. Bevezetés a fordítás elméletébe. Elhangzott: Bevezetés a fordítás elméletébe. Pannon Egyetem. 2009/2010. Őszi szemeszter
- Heyden, B. 2004. Réflexions sur la traduction des formes de sociétés. *Translation journal* Vol. 8. No. No. 2. <http://accurapid.com/journal/28legal.htm> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Houbert, F. 2002. La traduction des termes à fort contenu culturel: étude de cas
<http://www.village-justice.com/articles/traduction-termes-fort-contenu-culturel,1216.html> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Kerby, J. 1982. La traduction juridique, un cas d'espèce. In: Gémar (réd.) 8–15.
<http://www.cslf.gouv.qc.ca/publications/pubf104/f104p1ch1.html#i> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Koutsivitis, V. G. 1990. La traduction juridique: standardisation versus créativité. *Meta* Vol. 35. No. 1. 226–229. <http://id.erudit.org/iderudit/003346ar> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Lane, A. 1982. Legal and Administrative Terminology and Translation Problems. In: Gémar (réd.) 219–231. <http://www.cslf.gouv.qc.ca/publications/pubf104/f104p2ch2.html#3> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Legault, G. A. 1979. Fonctions et structure du langage juridique. *Meta* Vol. 24, No. 1. 18–25. <http://id.erudit.org/iderudit/003456ar> (Letöltve: 2010.10.01.)

- Lerat, P. 2002. Vocabulaire juridique et schémas d'arguments juridiques. *Meta* Vol. 47. No. 2. 155–162. <http://id.erudit.org/iderudit/008005ar> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Monjean-Decaudin, S. 2010. Approche juridique de la traduction du droit. <http://www.tradonline.fr/blog/wp-content/uploads/2010/01/sylvie-monjean-decaudin-traduction-juridique-2010.pdf> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Pelage, J. 2000. La traductologie face au droit. In: ASTTI/ETI 2000. <http://www.tradulex.org/Actes2000/pelage.pdf> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Pelage, J. 2004. Les défis de la traduction juridique. *Confluencia* No. 1. <http://www.confluencias.net/n1/pelage.pdf> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Politis, M., Canellopoulou-Botti, M. 2000. Le sort des référents pragmatologiques dans le texte d'arrivée en traduction juridique. In: ASTTI/ETI 2000. <http://michelpolitis.blog.lemonde.fr/category/traduction-juridique/> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Pigeon, L-P. 1982. La traduction juridique – L'équivalence fonctionnelle. In: Gémar (éd.) 271–281. <http://www.cslf.gouv.qc.ca/publications/pubf104/f104p2ch3.html#2> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Radimský, J. 2004. Dans quelle mesure est-il possible de traduire un terme juridique? www.phil.muni.cz/rom/erb/radimsky04.pdf (Letöltve: 2010.10.01.)
- Rodriguez, B. 2000. En tant que traduction spécifique, la traduction juridique suit-elle de très près l'évolution permanente du droit? In: ASTTI/ETI 2000. <http://www.tradulex.org/Actes2000/rodriguez.pdf> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Šarčević, S. 1991. Bilingual and Multilingual Legal Dictionaries: New Standards for the Future. *Meta* Vol. 36. No. 4. 615–626. <http://id.erudit.org/iderudit/004030ar> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Šarčević, S. 2000. Legal Translation and Translation Theory: A Receiver-oriented Approach. In: ASTTI/ETI 2000. www.tradulex.org/Actes2000/sarcevic.pdf (Letöltve: 2010.10.01.)
- Schmidt, Ch. 1997. La langue juridique: maux et remèdes. <http://www.juripole.fr/Articles/tradjur.php> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Sparer, M. 1979. Pour une dimension culturelle de la traduction juridique. *Meta* Vol. 24. No. 1. 68–94. <http://id.erudit.org/iderudit/004204ar> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Sparer, M. 1982. Rédaction des lois, langage et valeurs: les enjeux. In: Gémar (éd.) 111–120. <http://www.cslf.gouv.qc.ca/publications/pubf104/f104p1ch3.html#1> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Sprová, M. 1995. La traduction, confrontation de deux expériences cognitives. *Intellectica* Vol. 1995/1. No. 20. 157–170. www.intellectica.org/archives/n20/20_11_Srpova.pdf (Letöltve: 2010.10.01.)
- Terral, F. 2004. L'empreinte culturelle des termes juridiques. *Meta* Vol. 49. No. 4. 876–890. <http://id.erudit.org/iderudit/009787ar> (Letöltve: 2010.10.01.)
- Thiry, B. 2000. Equivalence bilingue en traduction et en terminologie juridiques: Qu'est-ce que traduire en droit? In: ASTTI/ETI 2000. <http://www.tradulex.org/Actes2000/Thiry.pdf> (Letöltve: 2010.10.01.)